

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A PERSOANELOR ȘI BUNURILOR ÎN LEGIUIREA CARAGEA

Ion ȚUȚUIANU,

doctor în drept, lector universitar (Universitatea din Bacău)

SUMMARY

As to the Caragea Law, we mention the fact that most of it is an abbreviation of the Textbook of Laws of the well-known Byzantine lawyer elaborated in 1345, a work based mostly on the compilation of laws of the Byzantine emperor Leon VI the Philosopher (886-912). But, the Caragea Law has many original parts. Presented in a simple form, it comprises many short dispositions, but also general law principles. The specialists appreciate the charm and beauty of the Greek language, but the authors of the Law tried to express as exactly as possible the juridical notions in Romanian, the text representing an important stage in the formation and development of Romanian in the field of law.

După retragerea trupelor de ocupație rusească din Principatele Române, ca urmare a păcii ruso-turce de la București, Poarta Otomană trimitea pe Ion Gheorghe Caragea să ia în primire tronul Țării Românești, fapt împlinit prin sosirea acestui penultim domn fanariot în capitala țării, pe 24 decembrie 1812. Cunoscut în cercurile constantinopolitane ca un devotat al intereselor politice franceze și adversar al intereselor rusești, în cea mai bună manifestare a cameleonismului fanariot, odată ce a devenit Vodă Caragea (1812-1818), dobândind și agrementul rusesc, avea să se manifeste nu doar ca ostil politicii Franței, ci și „ca dușmanul cel mai înverșunat și mai nepoliticos chiar al poporului francez”.¹

Rămas în memoria posterității drept ultimul spoliator nemilos al poporului dat lui spre stăpânire, Ion Vodă Caragea avea să lase și o bună amintire prin Codul de legi publicat în anul 1818 în românește și grecește. Ediția românească de la București avea următorul titlu: „Legiuire a prea înălțatului și prea pravoslavnicului domnitor și oblăduitoriu a toată Ungrovlahia Io Ioan Gheorghe Caragea vv. Cu toată cheltueala dumnealor Constantin Caracaș, dohtor și dumnealui Răducanul Clinceanul, biv vel stolnic, și dumnealui Dumitrache Topliceanul biv vel sluger. Tipărită în privileghieata tipografie a dumnealor ot cișmeaua răposatului întru fericire domn Mavrogheni din București. 1818”. Ediția grecească apărea la Viena cu titlul: „Legiuirea prea înălțatului și prea evlaviosului domnitor și stăpânitor al întregii Ungrovlahii, domn, domn, Ioan Gheorghe Caragea

voevod. În Viena Austriei. În tipografia lui Ioan Vard. Țvenos. 1818”.²

Alcătuirea acestei legiuri a fost încredințată, prin pitacul domnesc din 2 ocombrie 1816, comisiei formate din Atanasios Hristopulos, logofăt al Departamentului străinilor pricinii, biv vel clucerul Nestor și stolnicii Constantin și Ioniță Bălăceanu. Pentru grăbirea întocmirii Codului de legi, pitacul domnesc din 15 februarie 1817 către mitropolit, episcopi, boieri și mazili, ruga și pe aceștia să se adune săptămânal, marțea și sâmbăta, împreună cu amintiții „boieri cu știință și praxis la ale pravililor”, ca împreună să examineze pravila întocmită de comisie și să se adauge ceea ce ar mai trebui, iar tipărirea să se facă după revizuirea făcută de domnitor. Pitacul domnesc din 22 iunie 1818 porunea vel logofătului țării de sus să ia măsuri pentru tipărirea anaforalei arhieriei și boierilor din 9 iunie 1818 la sfârșitul versiunii românești, tipărirea făcându-se cuvânt cu cuvânt, cu numele tuturor boierilor din ea, iar originalul acestui pitac și al anaforalei să se păstreze la mitropolie. Apoi pitacul din 9 august 1818 înștiința clerul superior și boierii de tipărirea legiurii în românește și grecește, comunicând și intrarea în vigoare de la 1 septembrie 1818 pentru toate judecătoriile Țării Românești. Se distribuiau instanțelor de judecată exemplare în românește și grecește, iar ambele manuscrise originale, în românește și grecește, adevărate cu semnătura și pecetea domnească, se dădeau spre păstrare la mitropolie. Amintim că ediția grecească s-a pierdut

cu fuga lui Vodă Caragea din octombrie 1818, când s-a furat și mobilierul din palatul domnesc.³

Cu privire la conținutul Legiurii Caragea, menționăm că în bună parte este o prescurtare a Manualului de legi al celebrului jurist bizantin Constantin Armenopulos, redactat în 1345, lucrare bazată și ea în bună parte pe compilația de legi a împăratului bizantin Leon VI Filozoful (886-912). Însă, Legiuirea Caragea are multe părți originale. Înfățișată într-o formă simplă, ea cuprinde multe dispoziții scurte, dar și principii generale de drept. Specialiștii apreciază farmecul și frumusețea limbii grecești, dar autorii legiurii s-au străduit să exprime cât mai exact noțiunile juridice și în românește, textul reprezentând o însemnată etapă în formarea și dezvoltarea limbii române în materie juridică.

Regimul juridic al persoanelor se tratează în prima parte a Legiurii Caragea. În stabilirea filiațiunii se admitea proba testimonială. Emanciparea se putea realiza prin înnobilare. Se prevede a se da robii drept „dobândă altuia”, ei fiind asimilați lucrurilor. De asemenea, găsim drept interzișii legali, adică pe risipitorii și cei fără de minte, actele lor fiind lovite de nulitate absolută, aceștia fiind și incapabili de a fi lezați. Dar pe când risipitorii sunt pasibili de condamnare pentru comiterea vreunei crime sau delict, cei fără de minte nu răspundeau penal. Se păstrează inegalitatea în dobândirea și exercitarea drepturilor civile între bărbați și femei, între „slobozi” și „robi”.

Clasificarea „obrazelor”, adică a persoanelor, se face după criterii diferite: după „fire”, adică criteriul sexului: bărbați sau femei; după „naștere”, adică criteriul filiației: fii adevărați, fii din curvie, fii vitregi și fii buni; după „vârstă” și „după „minte”, adică după cele două modalități de dobândire a capacității de exercițiu – vârsta majoratului și discernământul: „vârșnicii” și „nevârșnicii”, adică majori și minori, precum și cele două categorii de incapabili: risipitorii și cei fără minte; după „noroc”, adică criteriul gradului de libertate: slobozi, liberi și sloboziți.

Drepturile civile aveau și ele în vedere criteriile amintite. Astfel, drepturi politice aveau numai bărbații, doar ei având dreptul de a deveni „boieri, și judecători și ocârmuitori obștești”. Numai bărbații puteau deține funcții ecleziastice, de „arhierei, preoți și diaconi”. Deosebirea persoanelor după filiație se explica astfel: „Fii adevărați sunt cei care se nasc din cununie după lege, din curvie sunt cari din împreunare fără de lege se nasc; câți tot dintru același tată și aceeași mamă se nasc sunt buni; câți sau dintr-un tată

și deosebite mame se nasc sunt vitregi, care se și zic buni de tată sau din aceeași mamă și deosebiți bărbați, care se și zic buni de mamă”.

Capacitatea deplină de exercițiu se dobândea la atingerea majoratului, la 25 de ani (Cap. III, art. 1). Până la această vârstă, bunurile „nevârșnicului” se administrau de părinți sau de „epitrop”, adică tutorele. Totuși, se prevedea că actele săvârșite de minor erau valabile în cazul când produceau efecte juridice benefice acestuia. Exista și instituția juridică a „iertării de vârstă”, adică a dispensei, prin care domnul putea aproba dobândirea capacității restrânse de exercițiu la cererea minorului în vârstă de 20-25 de ani, fără a primi drept de dispoziție asupra bunurilor imobile sub 25 de ani.

În categoria incapabililor, „cei fără de minte”, se includeau nebunii și smintiții, adică alienatul mintal și debilul mintal de mai târziu. Actele juridice întocmite de către acești incapabili erau lovite de nulitate, „se socotește drept nimic și se strică”. Incapabilii nici nu răspundeau pentru faptele lor, existând lipsa tragerii lor la răspundere civilă delictuală. Pentru risipitori, „câți își prăpădesc fără cuvânt averea”, se stabilea că rudele lor au posibilitatea instituirii unui „epitrop”, curator, care să aprobe actele juridice. Nici risipitorii nu puteau fi trași la răspundere civilă.

Cât privește oamenii liberi și cei asupriți, se considerau „slobozi aceia cari nu sunt dobândă altuia”. Exprimarea aceasta amintește de dreptul roman și mai ales de dreptul bizantin sub ale căror norme juridice oamenii asupriți aveau o natură juridică mixtă, ceva între bun și persoană. Legiuirea precizează că libertatea omului se dobândea în primul rând prin naștere, dacă copilul se năștea cel puțin din mamă „slobodă” sau prin „slobozire”, adică prin actul juridic al eliberării de sub stăpânirea proprietarului.

Legiuirea Caragea avea în vedere două categorii de oameni asupriți: robi și țigani, primii putând fi și de altă etnie. Stăpânul putea vinde sau dona pe țigan, ca pe orice alt bun, dar nu putea să-l ucidă. Se făcea și precizarea că țiganii care nu aveau spân și cei care nu erau sloboziți erau considerați a fi țigani domnești, adică erau obligați să muncească pe moșia domnească sau la curtea domnească. În cazul în care o persoană liberă se folosea fără drept de munca țiganului, această persoană nu era acuzată de furt, dar era obligată a plăti despăgubiri adevăratului stăpân, între 15-40 de taleri pe an, în funcție de valoarea țiganului. La căsătoria țiganilor era necesară aprobarea ambilor stăpâni, sub sancțiunea nulității. Iar stăpânul care nu a luat

acordul celui alt stăpân pentru căsătorie putea pierde dreptul asupra țiganului căsătorit fără îndeplinirea acestei formalități. De obicei, după căsătorie, țiganka devenea roaba stăpânului bărbatului țigan, însă cei doi stăpâni îi puteau și elibera pe amândoi.

„Slobozirea” țiganului nu se făcea înainte ca acesta să fi împlinit 20 de ani, iar după eliberare țiganul plătea doar birurile domnești, ca și oamenii liberi. Situație specială aveau țiganii mănăstirilor, fiind prevăzut că „nici unul din egumeni să nu poată slobozii țigan mănăstiresc” (Cap. VIII, art. 4).

Regimul juridic al bunurilor avea în vedere în mod firesc bunurile mobile și imobile. Dreptul de proprietate asupra pământului era prevăzut pentru boieri, răzeși, precum și mănăstiri. Proprietatea era supusă „robirilor” și vecinătăților. Robirile sunt servituțiile din Codul civil actual, iar vecinătățile sunt hotărnicirile și erau importante în nesfârșitele acțiuni în revendicare și grănițuire. De amintit și „cutuma depărării”. Din nevoia de a avea martori la procese de hotărnicii, se luau copii de 8-12 ani și „se depărau”, adică li se trăgea o păruială zdravănă pe locul unde se puneau semnul de hotar între moșii, ca, ajungând bătrâni și ivindu-se procese de hotărnicie, să țină minte hotarul proprietății moștenite. Tot pentru motive de proprietate erau călugăriți copiii de 10-12 ani. Așadar, dreptul de proprietate aparținea numai oamenilor liberi, iar asupra terenurilor se exercitau adesea acțiuni în revendicare, neexistând un regim strict al hotarelor acestora, aplicându-se, în genere, dreptul cutumiar în materie. De reținut că Legiuirea Caragea nu folosea termenii de: proprietate, drept de proprietate, ci utilizează expresii ca: „se face al nostru”, „se face al nimănui”.

Legiuirea Caragea clasifică bunurile în „nemișcătoare și mișcătoare”, adică imobile și mobile. La imobile se prevedeau: pământul, copacii și clădirile, iar la bunurile mobile se exemplifică: animalele domestice („dobitoacele”) și hainele. Regimul juridic al bunurilor mobile era cărmuit de buna-credință a posesorului, considerat titularul dreptului de proprietate al acestuia; în caz contrar, bunul mobil era socotit „al nimănui”. Se exemplifica regimul juridic al zăcămintelor solului și subsolului, care deveneau proprietate personală prin simpla lor posesie, cu excepția „comorilor îngropate”, considerate bunuri domnești. La fel, animalele sălbatice treceau în proprietatea privată a oamenilor liberi, ca și animalele vânată, dacă vânatul se făcea pe proprietatea „nimănui” sau pe „locuri slobode”.

Cât privește bunurile mobile create de mâna omului, cu prezumția că au avut cândva un alt posesor, acestea se considerau proprietate privată a noului posesor, găsitorul, dacă bunul mobil respectiv nu era revendicat timp de trei ani.

În ceea ce privește regimul juridic al bunurilor imobile, se preciza că în cazul în care o clădire era construită pe terenul proprietatea altuia, aceasta era considerată proprietate a celui din urmă. La fel, orice cultură ori „sădire” făcută pe terenul altuia devenea automat proprietatea acestuia din urmă. Apar reglementate trei cazuri de accesiune imobiliară naturală, ca modalități de dobândire a dreptului de proprietate: ruperea și realipirea de maluri ale râurilor sau lacurilor, alunecările de teren și stăpânirea asupra insulelor dintr-o zonă cu apă (Cap. I, art. 5). Servitutea este definită astfel: „Robire de lucru numim dreptul care robește oarece un lucru spre folosul altuia, precum o casă când supune pe alta ca să-i dea loc de drum, adică să treacă prin curtea sa, sau fereastră să vadă și altele”. Servitutea trebuia recunoscută de drept în favoarea proprietarului imobilului aflat în dezavantaj. Sunt amintite unele robiri (servituții): de trecere, de lumină, de vedere, de sprijinire, de vărsătură, de picătură de apă etc. Legiuirea Caragea prevede un termen de zece ani în care proprietarul terenului aservit putea împiedica exercitarea dreptului de servitute de către proprietarul terenului dezavantajat. După cei zece ani se prevede că lucrul putea rămâne „slobod de robire”, dacă stăpânul robirii nu reînnoiește intenția sa de exercitare a dreptului de servitute.⁴

În privința **strămutărilor de hotare** se prevede că vecinul care, fără drept și fără o prealabilă hotărâre judecătorească, muta hotarul imobilului său în defavoarea unui imobil învecinat, era obligat să plătească o despăgubire proprietarului vecin, dacă dorea să rămână proprietar al zonei dintre vechiul și noul hotar. Printre probele reglementate de această legiuire în vederea soluționării litigiilor privind hotarele sunt enumerate: „cărțile de hotărnicii”, „măsurarea moșiilor de câți stânjeni sunt”, verificarea semnelor de hotare etc.⁵

De asemeni, într-un litigiu civil, terții vecini care nu erau afectați de hotarul în litigiu, puteau interveni în favoarea unuia sau altuia dintre litiganti, dacă dețineau probe în sensul stabilirii dreptății.

Ca metodă de măsurare a hotarelor și moșiilor, Legiuirea Caragea încerca să universalizeze stânjenul lui Șerban Vodă, iar după intrarea în vigoare a legiurii

s-au înființat „cărțile de hotărnicie”, numite ulterior cărți funciare.

Proprietatea devălmașă avea originea în proprietățile răzeșilor, care administrau în „tovărășie” terenuri mai întinse. La fel, zidurile și gardurile dintre două proprietăți se considerau proprietate devălmașă a ambilor vecini, iar legiuirea obliga vecinii ca, în cazurile când nu exista servitute de vedere, să efectueze limitări ale terenurilor lor în zonele comunelor urbane. Prin excepție, zidul trebuia să fie la înălțime de minimum 12 palme domnești de fereastra vecinului. Cităm definirea acestei proprietăți într-o veche exprimare românească: „Zicem obștire sau deavalma, tocmeala aceia după care doi sau mai mulți stăpâni, ce să chiamă împreună părtași sau devălmași, stăpânesc un lucru de obște. Câți părtași stăpânesc lucrul deavalma au deopotrivă deavalma și dreptățile lor. Vetrică câștig va veni din lucru deavalma să împărțește deavalma. Orice cheltuială se va face la lucrul deavalma, se împarte deavalma. Care din părtași este purtător de grijă pe lucrul deavalma, dator este să ia aminte de dânsul ca și de al său; iar de nu, este dator de oricâtă pagubă se va pricinui din vicleșug, din lenevire și din greșala lui, și de obște. Fieștecare părtaș, câtă pagubă se va pricinui la lucrul de obște, e dator să o plătească. Nici unul din părtași nu poate să facă vreo prefacere, fără învoirea tuturor, iar de va face, e dator paguba ce se va pricinui dintr-această prefacere. Fieștecare părtaș slobod este să oprească din prefacere pe tovarășul său” (Cap. XIII, art. 1-8).

Cât privește regimul juridic al **morilor**, dacă stăpânii terenurilor din avale nu exercitau presiuni în demolarea morii în cauză timp de zece ani, se considera că ei au fost de acord ca stăpânii morii din amonte să construiască și să culeagă roadele construcției.

Legiuirea Caragea a constituit un pas important în fixarea regimului juridic asupra persoanei și bunurilor, iar după mai multe modificări s-a abrogat

expres prin art. 1012 al Codului civil decretat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza în 1865. Și după aceasta Legiuirea Caragea a continuat să fie amintită ca motivare în jurisprudența instanțelor judecătorești, în cauze penale și civile până prin anul 1943.

Numită și Codul Caragea, această legiuire conține 630 de paragrafe, împărțite în patru ramuri ale dreptului: Codul civil (obraz, lucruri, tocmele, daruri), Codul penal (vini), Codul de procedură civilă și Codul de procedură penală. Ca și Codul Callimach aplicat în același timp în Moldova, această legiuire a influențat legiferările ulterioare.

Redactarea unei așa de importante și dificile opere s-a făcut de către un grup restrâns de învățați români și greci, într-un timp scurt și rămâne meritul unui domnitor care a inițiat și a contribuit efectiv la înfăptuirea acestui monument de știința dreptului. Chiar dacă a părăsit domnia la puțină vreme de la intrarea în vigoare a legiurii sale și a lăsat amintire prea puțin onorabilă pentru lăcomia sa nestăpânită și ingenioasă, prin această operă juridică Ion Vodă Caragea se bucură de recunoașterea meritului de a fi lăsat o legiuire modernă și prețioasă.

Note:

¹ A.D. Xenopol. *Istoria Românilor din Dacia Traiană*. Vol. X. *Istoria Țărilor Române de la pacea de la București până la răsturnarea fanarioșilor, 1812-1818*. Ed. a III-a. – București: Cartea Românească, p. 9.

² *Legiuirea Caragea*. Ediție critică. – București: Editura Academiei, 1955. *A se vedea* și: I. Palade. *Codul Caragea reprodus după manuscrisul original românesc, cu prefață de D. Alexandresco*. – București, 1907.

³ *A se vedea*: Șt.Gr. Berechet. *Istoria vechiului drept românesc. I. Izvoarele*. – Iași, 1933, p. 258-261.

⁴ *A se vedea* și Deciziile Curții de Casație, nr. 155/1976 și nr. 399/1895.